

DE NONNEN VAN PORT-ROYAL

DOOR JOHANNA W. A. NABER.

I

Een mooi, interessant boek door een onzer beste hedendaagsche schrijfsters, die, behalve als schrijfster zich ook naam verwierf door haar leidende positie in de hedendaagsche vrouwenbeweging.

En nu is dit het merkwaardige van deze merkwaardige

vrouw, dat wie haar alléén kent als schrijfster van haar mooie historische boeken, — behalve het bovenstaande noem ik de kostelijke trits *Uit de diepte naar de hoogte*, de lijdensgeschiedenis der Hugenoten — denkt: „Deze vrouw is een der onzen. Zij is een geloovige schrijfster.” En wie haar alléén kent als leidster der hedendaagsche vrouwenbeweging op politiek en maatschappelijk terrein, denkt: „O, dat is een echte feministe! volbloed liberaal.”

En 't eigenaardige is, dat *beide* oordeelvellingen waar zijn.

Johanna Naber noemt zich een geloovige vrouw, is met hart en ziel de zaak der hervorming toegedaan, waarvan zij zich een geesteskind noemt, — voelt zich verwant aan de geloofshelden en -heldinnen van dat machtig tijdperk der geschiedenis, en toch noemt ze zich op staatkundig gebied „liberaal,” ijvert voor de openbare school, heeft voor den Vrijheidsbond in den gemeenteraad van Amsterdam gezeten, en is in zake de hedendaagsche vrouwenbeweging volbloed feministe!

Ik noem Johanna Naber daarom wel eens een geestelijke amphibie. Ten deele hoort zij bij „ons” — ten deele bij onze tegenstanders. En wat ze is, het een zoowel als het ander, is ze met gloed van overtuiging. Zonder te begrijpen, dat het eene beginsel het andere uitsluit, en dat wie de door God geopenbaarde waarheid belijdt, van Godswege den plicht heeft die belijdenis toe te passen op *heel* zijn leven. Want godsdienst, d.w.z. de dienst van God, eischt heel onzen persoon, al onze gaven en krachten op. We mogen niet Zondags in de kerk God en den Heiland belijden en aanbidden, en Maandags in 't publieke leven dat gebed en die belijdenis verloochenen. En toch is dit een standpunt, dat meer Christenen innemen. Volkomen te goeder trouw natuurlijk. Evenals Johanna Naber. Bekend is de levenslange en schier hopelooze strijd, dien Groen van Prinsterer tegen dit soort Christenen heeft moeten voeren. Beste, lieve, vrome menschen in huis en in de kerk, — maar die op publiek en vooral op staatkundig terrein altijd weer heulden met den vijand. Die buitenshuis hielpen afbreken, wat zij binnenskamers biddend hadden helpen opbouwen. En zoo handelden, heusch, met een gesust geweten, niet beseffende, hoe onlogisch hun standpunt was en hoeveel kwaad zij de zaak van Gods koninkrijk deden.

Raadselachtige figuren, zulke Christenen!

Zulk een raadsel is mij ook altijd de zoo sympathieke figuur van Johanna Naber.

In 't eerste jaar dezer eeuw had ik het voorrecht kennis met haar te maken.

Dat kwam zoo.

De (mij toen nog onbekende) schrijfster van *De Lelie van ons Vorstenhuis*, Mrs. Caroline Atwater Mason, was in dat jaar uit Amerika naar Holland gekomen, om gegevens voor *De Lelie van ons Vorstenhuis* te verzamelen.

Mrs. Mason kende geen Hollandsch en ik was blijde haar te mogen helpen, en haar bij allerlei noodige geschiedkundige navorschingen als tolk en gids van dienst te mogen zijn.

Zoo kwam het, dat ik voor haar en voor mijzelve belet vroeg bij de reeds toen beroemde historische schrijfster, Johanna W. A. Naber.

Vriendelijk ontving ze ons, en hielp ze Mrs. Mason aan de noodige inlichtingen.

Welke die waren, herinner ik mij bijna niet meer. Maar wél herinner ik mij — want dat is mij onvergetelijk gebleven — met hoe groote waardeering en hoogachting Johanna Naber toen over den persoon van Calvijn sprak.

— Er heeft zich in den loop der eeuwen een legende over Calvijn gevormd — zoo zei zij ongeveer — dat hij een hardvochtig, onaandoenlijk, ongenaakbaar mensch zou geweest zijn, een ongevoelig verstandsmensch zonder hart. Maar daar is hoegenaamd niets van waar! Calvijn wordt miskend en verkeerd beoordeeld. Zelfs zijn eigen aanhangers kennen hem veel te weinig. Calvijn was noch hard, noch koud. Integendeel, hij was een man van een teeder, rijkbesnaard gemoedsleven, — van fijne, hooge beschaving des harten. Dat blijkt duidelijk uit de brieven, die van hem bewaard zijn gebleven. Kent u b.v. die heerlijke brieven, die Calvijn geschreven heeft aan *Renata van Ferrara*?

Neen, ik kende ze niet. Had er nooit van gehoord zelfs.

Johanna Naber had toen de vriendelijkheid mij ten geschenke te geven haar *Renata van Ferrara of Naast de Kroon* (eenig-ouderwetsch klinkt dat, zoo'n boek met dubbelen titel)

't Was 't eerste boek, dat ik van Johanna Naber las. Ik heb er van genoten. Niet alleen om de aangrijpende geschiedenis dier Fransche koningsdochter, die, na haar bekeering tot de zaak der Hervorming, zooveel heeft moeten lijden om haar geloofsovertuiging. Maar bovenal om het licht, dat uit Calvijns brieven aan Renata, op zijn persoon en gemoedsleven valt. Eenerzijds treft in die brieven zijn onwrikbare beginseltrouw en de ontzaglijke ernst, waarmee hij Renata in haar hooge positie vermaant om trouw te blijven aan haar belijdenis. Maar anderzijds treft niet minder Calvijns zacht en teeder gemoedsleven. Die liefelijkheid, zou ik bijna zeggen, van zijn godsvrucht — zijn zacht oordeel óók over zijn vijanden en tegenstanders.*)

Johanna Naber is dan ook een groot bewonderaarster van Calvijn.

En ze zegt nog altijd dankbaar te zijn voor de „Calvinistische” opvoeding, die haar vader haar thuis gegeven heeft.

Haar vader was hoogleeraar in de Grieksche letteren aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, maar tevens met hart en ziel theoloog, „Calvinistisch theoloog,” heeft Johanna Naber mij zelf verteld. „In mijn ouderlijk huis werd de Bijbel gelezen. Mijn vader ging aan de maaltijden vóór in 't gebed. Wij waren lid van de Waalsche kerk. Van moeders zijde ben ik een afstammeling der *réfugié's*. Ik heb Hugenootsch bloed in mijn aderen. Vandaar, dat ik die boeken *Uit de Diepte naar de Hoogte* zoo *van harte* heb kunnen schrijven. Een stuk van mijn eigen zieleleven ligt er in. Het Calvinistisch geloof van mijn voorouders, zooals mij dat ook door mijn eigen vader is overgeleverd, is me altijd bijgebleven. Ik heb het lief, ik vind er zooveel schoonheid in. Het geeft me zoo'n rust.”

Opzettelijk heb ik eerst het beeld van de schrijfster

*) *Renata van Ferrara* is later herdrukt als 2e deel van de boekentrits *Uit de Diepte naar de Hoogte*.

geteekend, voor ik haar jongste uitgave: *De Nonnen van Port-Royal*, bespreek.

Want de wondere geestelijke tweeslachtigheid, die al Johanna Naber's ziele-uitingen kenmerken, vindt men ook terug in dit haar wondermooi boek.

En wel zeer duidelijk verdeeld. Van haar feministische beginselen getuigt de voorrede.

En haar geloovig hart doet ze spreken in 't boek zelf. Wie nu alleen die voorrede vluchtig inziet, denkt allicht: „O, 'n echt feministisch boek!“ — en zou 't misschien wegleggen om betere lectuur ter hand te nemen. En niet vermoeden, dat hij zich berooven zou van een hoogstaand genot: de met zeldzaam talent beschreven geschiedenis van vrome, edele vrouwen, die met schier bovenmenschenmoed voor haar innige geloofsovertuiging en hooge levensidealen pal hebben gestaan tegen de lichtzinnigheid en de tyrannie van 't Fransche hof onder Lodewijk XIV en de Jezuïeten.

H. S. S. K.

VRAGENBUS

Th. K. te N. stelt eenige vragen, die hieronder beantwoord worden.

Een *acrostichon* is een gedicht, waarvan de begin- of voorletters, soms ook wel de eindletters, een naam of woord vormen, een naamdicht dus. 't Is een Grieks woord, uit *acro*, dat het hoogste, opperste, voorste beteekent, en *stichon*, regel of vers.

J. ter Gouw sprak als volgt tot en over Vondel:

Verheven geest! Wie zal uw lof bezingen
Op tonen, uwer grootheid waard?
Neen, 't is vergeefs, Apollo's keurelingen,
Dat gij de gouden lier besnaart:
Eert met geen woordenpraal den grooten Agrippijn;
Laat hem zijn naam alleen tot krans en eerkroon zijn.

Apollo was bij de Grieken de god der dichtkunst; de dichters zijn dan zijn verkorenen of keurelingen.

En Vondel wordt de Agrippijn genoemd, omdat hij te Keulen, oudtijds Colonia Agrippina, geboren is.

Kreeftwoorden kunnen even goed van rechts naar links als van links naar rechts gelezen worden. Voorbeelden: raar, negen, Otto, Ada, paap, mom, pijp, tot, enz. *Kreeftverzen* laten zich van voren naar achteren en omgekeerd lezen.

Zulk een retrograde of kreeftvers volgt hier.

Ontwaackt nu Gheesten, oorboort deucht,¹⁾
Maect ghedichten, en constich u verheucht,²⁾
Ghepresen wort ghij, wilt practiseeren,³⁾
Veroorsaect tijtcoringhe, blyscap en gheneucht,
Staect fantasijen⁴⁾ en bedrijft nu vreucht,
Verresen is zij,⁵⁾ const zal floreeren.

Nog een voorbeeld:

Versaemt, jonstig, broeders, houdt peis ende vrede;
Lustiglyken komt in Antwerpen binnen.
Beschraemt ende straft discoers vol onsede,
Rustelyken prijs ende eer wilt winnen.

In jonsten versaemt.

¹⁾ Spant uw beste krachten in. ²⁾ Verheugt u met de kunst.

³⁾ Wilt het bedenken. ⁴⁾ Zet alle muizenissen op zij.

⁵⁾ „Zij“ d. i. de kunst.

Tijdverzen willen gebeurtenissen, bijzondere voorvallen, in gedachtenis doen houden.

In den gevel van Leidens Stadhuis staat het volgende tijdvers, 129 letters tellende ter aanduiding van den duur van het beleg, terwijl de als cijfers geldende letters samen 1574 opleveren.

Na sWarte hUngersnoot	15
GhebraCht hadde te doot	100
BJ naest ses dUJsent MensChen, .	1107
ALs 't Godt den Heer Verdroot, .	55
Gaf HJ Uns Weder broot,	16
Soo VeeL WJ CUnsten WensChen	281

1574

De W geldt voor dubbele V, dus 2×5 , de U geldt voor V, de J voor I.

Een ander tijdvers is op een poort te Hattem te lezen.

't Geen D'oorLogh h'erp neer,	562
HerMaaCt 't VreeJaar Weer.	1116

1678

In 1678 maakte de vrede te Nijmegen een einde aan onzen eersten oorlog met Frankrijk, in het „rampjaar“ 1672 begonnen.

H. J. E.

KINDERLIJK GEBED

Een Engelsch predikant schrijft:

Een moeder was zeer bezorgd over het geestelijk heil harer drie zoons. Zij had een sterke begeerte, dat zij alle drie belijders van den Christus zouden worden.

Zij vroeg mij om met haar voor deze zoons te bidden, en ook op de wekelijksche bidstonden voor hen te pleiten.

Veel later ontdekte ik, dat tot het gezin behalve de moeder met haar drie zoons ook een klein meisje behoorde van zeven jaar.

Het scheen wel, alsof de moeder zich weinig om dit kind bekommerde. De zoons vroegen al haar aandacht.

Maar Gods wegen zijn hooger dan onze wegen.

De goede Herder kende het kleine meisje als een lam van Zijn kudde en reeds vroeg, heel vroeg trok Hij haar hart tot Hem. En wat misschien nog merkwaardiger was: zij deelde jong als ze was reeds de zorg van de moeder over haar drie broers. Haar kinderlijk gebed voor hen krom tot den troon der genade.

Eens op een avond, toen de moeder terugkeerde van den wekelijkschen bidstond, en haar dochttertje reeds lang in bed lag, hoorde de moeder het kind haar roepen. „Wel, kindje, slaap je nog niet?“ Toen kwam de merkwaardige wedervraag: „Moeder, heeft de Heere Jezus ons gebed al gehoord voor de jongens?“

Van dien tijd af bad de moeder met het kind tezamen en vond troost in het kinderlijk vaste geloof van haar kleine meisje. De zegeningen Gods uitgestort over dit gezin zijn groot, want de drie zoons zijn allen tot Hem gekomen, die immers niemand uitwerpt.

Naar het Engelsch.

J. H. K.

Reclame van een bureau voor lichtinstallatie

't Ligt licht niet aan het licht
als 't licht niet lichtend licht,
maar aan 't verlichte licht,
dat u heeft voorgelicht,
't gebruik ervan belicht
en nader toegelicht;
Gij zijt niet ingelicht,
maar licht wel opgelicht!

H. W. A.

DE NONNEN VAN PORT-ROYAL

DOOR JOHANNA W. A. NABER.

II

En vorig maal vertelde ik u van de schrijfster. Thans haar boek.

En wel de beide deelen er van: de voorrede en de geschiedenis der Nonnen van Port-Royal.

Blijkens den aanvang der voorrede is 't boek een herdruk van „*Kracht in zwakheid*,” dat Johanna Naber 35 jaar geleden uitgaf, en dat sedert jaren uitverkocht is.

Op de tweede blz. der voorrede — blz. 10 van 't boek — maken we al dadelijk kennis met de feministe.

„Sedert hebben, bij eigen helder bewust worden, mijne historisch-biografische geschriften en mijne feministische propaganda-werken gestaan in een onderling, onverbrekkelijk éénheidsverband. De feministische gedachte van het heden zag ik immers wortelen in het verleden; en mijne studie van de gestalten uit het verleden overtuigde mij van het goed recht der feministische gedachte in het heden.”

Dat er ook — en in onze dagen vooral — in de vrouwenbeweging een antithese is, dat er is een ontwikkeling van 't vrouwenleven, die zich onderwerpt aan Gods ordinantiën en rekent met de groote feiten van zonde — straf — genade; — en daar tegenover een ontwikkeling van 't vrouwenleven, die dat alles loochent, en waant 't vrouwenleven naar menschelijk bedenken te kunnen opheffen — voor die antithese is Johanna Naber blind. Ze ziet wel, scherp zelfs, de evolutie van ontwikkeling en vrijmaking, die 't vrouwenleven in onze dagen doormaakt, — maar ze ziet niet, dat in die evolutie tweeërlei beginselen om de ziel der vrouw kampen: het Evangelie en — de Revolutie. Ze ziet alleen: groei, maar geen strijd. Alleen ontwikkeling, maar geen tegenstelling.

Met volle overtuiging predikt en bevordert ze 't feminisme, en zegt op blz. 11: „Het kloosterwezen is... geweest een zeer belangrijk stadium in den ontwikkelingsgang der vrouw van het oogenblik harer vrijmaking door Christus Zelfen, die is geweest de eerste om de vrouw te erkennen als *mensch*, haar ook vatbaar heeft geacht om Zijne prediking te verstaan, Zijne heilige beloften zich toe te eigenen, haar ook heeft toegekend volstrekte gelijkstelling met den man in Zijne uitspraak: *Zoo wie den wil Gods doet, die is mijn broeder en zuster en moeder.*”

Al is in deze bewering veel aanvechtbaars — in het Oude Testament heeft de vrouw meer dan eens een hooge, invloedrijke, zelfstandige positie mogen innemen: Mirjam, Deborah, Hulda, Esther, Ruth, de wijze vrouw van Tekóah; en Christus heeft alleen als burgers van het koninkrijk der hemelen man en vrouw volkomen gelijk gesteld — toch ontroert het ons, een feministe als Johanna Naber met zoo heiligen eerbied over den Heiland te hooren spreken, en zoo beslissend gezag te zien toekennen aan Zijn uitspraken.

En van harte onderschrijven wij, wat zij even later zegt: „... de vrouwen zijn, sedert Christus haar heeft opgeheven, toch de laatsten bij het kruis, de eersten bij het graf, de aankondigsters der Paaschhoodschap. Het Pinksterverhaal spreekt uitdrukkelijk van een uitstorting des Heiligen Geestes op mannen en vrouwen beiden.”

En dan lezen we weer op een andere blz. der voorrede (11), dat „zelfverwezenlijking toch is het groote doel, waarop ieder menschenleven, dat van de vrouw zoo goed als dat van den man, is aangelegd voor tijd en eeuwigheid.”

Met dat doel van „zelfverwezenlijking” staan we weer midden in den liberalen hoek! Want niet de beginselen van Gods Woord, van Christus, van Zijn Apostelen, maar de beginselen der Revolutie leeren ons, dat „zelfverwezenlijking” onze hoogste bestemming is.

Gods Woord leert ons iets anders, iets beters, iets hoogers. Zeker alle dingen werken ons mede ten goede, maar

niet tot „zelfverwezenlijking,” gelukkig niet, zou ik haast zeggen, — maar ten goede, omdat God ons verordineerd heeft *den beelde Zijns zoons gelijkvormig te zijn.* (Rom. 8 vs. 28, 29.)

Ziedaar onze hooge bestemming, zooals God ons die geopenbaard heeft.

„*Gelijkerwijs wij het beeld des aardschen gedragen hebben, zullen wij ook het beeld des hemelschen dragen.*” (1 Kor. 15 vs. 49.)

Maar al is het interessant na te gaan, hoe Johanna Nabers tweeërlei beginsel ook in deze voorrede uitkomt, hoe ze beurtelings dingen zegt, die we met vreugde beamen en dingen, die ons hinderen, — die voorrede is, zooals ik reeds zeide, ten slotte bijzaak.

Hoofdzaak is het prachtige boek zelf.

't Verplaatst ons in het Frankrijk der 16e en 17e eeuw. Het Frankrijk der Reformatie, der vervolgingen, der Jezuïeten, het Frankrijk van Hendrik IV en Lodewijk XIV.

Op 't eind der 16e eeuw werd in dat Frankrijk Angélique Arnauld geboren in een rijk Roomsche gezin van vier zoons en zes dochters. De oudste dochter, Catharina, moest worden uitgehuwelijkt met een aanzienlijken bruidschat, en „daarom,” uit zuinigheid dus, werden de andere dochters voor het klooster bestemd!

Angélique was een kind van nog geen acht jaar, toen haar vader haar wegbracht naar 't oude, vroeger beroemde nonnenklooster van Port-Royal, toen evenals de meeste kloosters, in een treurigen toestand van verval, ook op zedelijk gebied. De toenmalige abdis had zoo weinig besef van haar taak, dat ze soms maanden aaneen van huis ging.

De kleine, in 't klooster opgroeiende Angélique stond aanvankelijk onwennig en onwillig tegenover het kloosterleven. Maar toen ze zestien jaar was, gebeurde er iets belangrijks in haar leven, dat haar het mooie in 't kloosterleven deed begrijpen en liefhebben en haar een hooge, ernstige opvatting van haar levenstaak gaf, die haar tot het einde haars levens is bij gebleven.

In 't begin der 17e eeuw waait over Frankrijk de machtige geest der Roomsche contra-reformatie. Capucijner monniken trekken 't land door en prediken overal bekeering, verdieping des geloofs, vernieuwing des levens.

Bén hunner meldt zich aan de kloosterpoort van Port-Royal. 't Was reeds laat in den avond, en de jeugdige abdis — Angélique was toen zestien jaar — kwam juist terug van haar avondwandeling in den tuin en wilde huiswaarts gaan.

Zij weigerde dan ook den Capucijner monnik nog te laten prediken in de kloosterkerk.

Plotseling, ze heeft nooit geweten waarom, veranderde ze van besluit, liet de klok luiden om haar nonnen bijeen te roepen, ten einde de preek van den Capucijner monnik te hooren.

Die preek in dat „stille avonduur, in de slechts schemerachtig verlichte kerk” was voor haar het „morgenrood van het geestelijk leven.”

Niet alleen gevoelde ze den ernst van haar roeping als abdis om 't vervallen klooster te reformeeren, maar ook bezweek ze bijna onder 't gevoel van haar eigen, onwaardigheid en onbekwaamheid. Lange nachtwaken bracht zij biddend door: zij legde zich strenge vasten op en wondde zich als zelfkastijding heimelijk de naakte armen met brandend lak. „Wat zal ik er van zeggen,” zeide zij later eens; „alles scheen goed in die dagen.”

Groot waren haar nieuwe plannen voor 't klooster, groot ook de tegenstand, dien zij allerwege ontmoette. De nonnen wilden niet, de pater wilde niet, haar ouders wilden niet.

Maar Angélique liet zich door geen tegenstand ontmoedigen, zelfs niet door de tegenwerking harer ouders.

„Zij hebben mij niet geraadpleegd, toen zij mij geestelijke zuster maakten, ik zal het hen niet doen, nu ik ook als geestelijke zuster wil leven. Mijn ouders dreigen mij, dat zij mij zullen verlaten; ik wenschte wel, dat ik kon wegvluchten naar een plaats, waar ik van alle verwanten

verlaten was. Jezus Christus is mij vader en moeder en zuster. Als men mij verlaat, zal ik zeggen: *Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Deus autem assumpsit me.*"¹⁾)

Mooi beschrijft Johanna Naber in de volgende bladzijden, hoe flink, hoe getrouw, en tevens hoe teer en tact-vol *Mère*²⁾) *Angélique* de algeheele reformatie van 't klooster ter hand nam. Wat een werk bij zoo diep verval, bij zoo algeheele verwaarloozing! Maar *Mère Angélique* had voor alles tijd, voor ieder het juiste woord, wist voor iederen mistoestand den juisten maatregel te vinden.

En ze deed dit als vrouw, als moeder bovenal.

"Ze sprak weinig; maar één voor één bukten allen in het klooster voor haren invloed, voor haar voorbeeld, voor haar geduld... Alle leed, alle kwaad stonden voor haar in onafscheidelijk verband met zonde en schuld; maar juist daarom wekten zij een innig medelijden in haar op. In lankmoedigheid en in tegemoetkomende liefde meende zij de genezing er van te moeten zoeken. Toen men haar eens op een avond een novice, die gevluht was, terugbracht, liet zij alle lichten uitdooven, ging de vluchteling in het donker tegemoet en sloot haar in hare armen met de enkele woorden: „Ach! mijn arme dochter!"

Ruim vijftig jaar heeft *Mère Angélique* haar moeilijk werk volgehouden. Geen leed, geen strijd was haar te zwaar. Nooit heeft zij het hooge ideaal harer jeugd prijsgegeven. En haar volgelingen namen toe in tal en beteekenis. Achtereenvolgens kwamen haar vier zusters in het klooster bij haar, bezielde door dezelfde idealen, bereid tot dezelfde opofferingen en beproevingen.

Want tegenwerking en verdachtmaking van de zijde der hooge Roomsche geestelijkheid maakten *Angélique* en haren nonnen 't leven dikwijls zeer zwaar.

En alsof de reformatie van haar eigen klooster nog niet genoeg was, kreeg *Angélique* de opdracht ook nog het klooster van *Maubuisson*, — welks abdis wegens

¹⁾ Mijn vader en mijne moeder hebben mij verlaten, maar de HEERE zal mij aannemen.

²⁾ Moeder.

ergerlijke onzedelijkheid werd afgezet — te gaan reformeeren. Zij hoorde in die zware opdracht Gods roepstem, en ging met drie harer beste nonnen, — waaronder haar zuster *Claire-Marie* — naar het ellendig klooster, waar men het viertal natuurlijk als vijandinnen ontving en dienovereenkomstig behandelde.

Aan den moeilijken tijd te *Manbuisson* doorgebracht dankte *Angélique* de lang begeerde kennismaking met (den later heilig verklaarden) *Franciscus de Salis*, bisschop van Genève. Hij werd haar biechtvader, en zij gaf zich geheel over aan zijn geestelijke leiding, welke hij, toen de belangen zijner diocese hem naar Genève terugriepen, schriftelijk bleef voortzetten. Een beroemde gezegde van *Franciscus de Salis*:

"Het is niet noodig buitengewone dingen te doen; het is enkel maar noodig, de gewone dingen buitengewoon goed te doen," was bijzonder dierbaar aan *Angélique*, en telkens herinnerde zij er haar nonnen aan.

"*Franciscus de Salis* was het ook, die *la Mère Angélique* het eerst opmerkzaam maakte, dat niet alleen het kloosterleven maar de Roomsche Katholieke kerk in haar geheel hervorming eischte, en dat de Kerkvergaderingen daarin behoorden te voorzien niettegenstaande de pausen zich daartegen verzetten; die deden zeer verkeerd, zei hij, met zich boven „de conciliën te plaatsen," en dat waren zaken om over te weenen.

Men ziet, dat hier dezelfde geest spreekt, die ook *Angélique Arnauld* bezielde. Wel Roomsch, maar gekant tegen allerlei misbruiken in kerkelijk, huiselijk en persoonlijk leven — en met een innigen, vromen wensch om dat alles naar zuiverder beginselen te reformeeren.

H. S. S. K.

GEDACHTE

God wil om *Zichzelfs wil* gezocht worden. Zoekt gij Hem om *iets anders*, om uw eigen, uw alleredelste behoeften te bevredigen, dan zoekt gij toch God niet, en zult Hem ook niet vinden.

STEMMINGSBEELD IN HET VOORJAAR

Naar een tekening
van CHR. LE ROY

DE NONNEN VAN PORT-ROYAL

DOOR JOHANNA W. A. NABER.

III

Iets bijzonder treffends en moois in Johanna Nabers boek is de vriendschapsband tusschen Angélique Arnauld en haar zuster Agnes, eveneens door haar vader, als klein meisje reeds, naar een klooster gebracht en tot abdis bestemd.

Eens bij een kloosterlijke plechtigheid, werd Angélique getroffen door de woorden: *Isti sunt duae olivae et duo candelabra lucentia ante Dominum*. Deze zijn twee olijfbomen en twee kandelaars lichtende voor den Heere.

„Duae olivae,” wij zullen met ons beiden gaan! riep Angélique in profetische verrukking haar zuster toe. Zij waren, hoe verschillend ook, zóó een van ziel en zinnen, dat samenwerken aan Angélique's levens-ideaal de vervulling harer hoogste wenschen was.

Maar nog moesten zij wachten, vooral door de tegenwerking van haar vader. En Angélique troostte zich met de vaderlijke vermaning van *Franciscus de Salis*: „Toch niet bekommerd te zijn over die teleurstelling; maar in alles zich te onderwerpen aan den wil van God, die Zich zeker eens van haar zoude bedienen tot groote dingen.”

Niet lang na deze dingen komt ook Angélique's moeder, nu weduwe geworden, in 't klooster van Port-Royal bij haar vijf dochters inwonen. Op aanraden harer moeder, die uit eigen middelen een daartoe geschikte woning kocht, verhuisde Angélique met haar toenemend aantal nonnen naar Parijs. Het oude klooster in de vallei — voortaan ter onderscheiding van 't klooster in Parijs Port-Royal des Champs geheeten — was te klein geworden en bleek ongezond te zijn.

Port-Royal had nu zijn naam gevestigd in de groote beweging der klooster-hervorming. De Roomsche contra-reformatie was in vollen gang, en van alle kanten zag men óp tot het nu voorbeeldige Port-Royal om leiding en voorlichting. Van heinde en ver kwamen abdisen en geestelijken Angélique Arnauld's raad inwinnen. Zij gaf daarbij blijk van een gezond praktisch oordeel, van een groote gave van organisatie bij een bezielend geloof in de heiligheid van het kloosterleven, terwijl zij de abdisen, die haar de constituties harer abdijen ter beoordeeling voorlegden, steeds vermaande toch vooral te bedenken, dat de letter doodt en de geest levend maakt. Nadrukkelijk waarschuwde zij daarom steeds tegen te uitvoerige wettelijke voorschriften, omdat die spoedig aanleiding worden tot een werktuigelijk, zielloos naleven van den orderegel, waarbij op den duur alle gevoel voor den zin en voor de beteekenis daarvan wordt uitgebluscht.

Grooten invloed gewint nu op Angélique Arnauld en haar nonnen *Jean du Verger du Hauranne*, abt van *Saint-Cyran*, een der merkwaardigste mannen uit dit tijdperk van Frankrijks geschiedenis.

Hij had met den Nederlander Cornelius Jansen (Jansenius) gestudeerd aan de Sorbonne te Parijs. Diep waren de vrome jongelieden onder den indruk van 't verval der Roomsche kerk in leer en leven beide. En zij vluchtten weg van 't echt-Jezuïetisch onderwijs, dat aan de Hoogeschool gegeven werd, om vijf jaar lang op een eenzaam landgoed de geschriften van Augustinus te bestudeeren. Beiden traden als hervormers der Roomsche kerk op.

Jansenius werd hoogleeraar te Leuven, poogde zijn studenten voor zijn inzichten te winnen en gaf zijn beroemd boek *De Augustinus* uit — Jean du Verger du Hauranne legde zich toe op de *praktijk*, op reorganisatie van 't praktische leven.

Tot groote blijdschap van Angélique kreeg hij de geestelijke leiding van haar klooster.

„Bij die prediking leerde de abt van Saint-Cyran vóór alle dingen, dat de mensch heeft gezondigd, dat hij ongeneeslijk ziek is, dat voor hem geen genezing mogelijk

is dan in Jezus Christus en in Dien alleen. Iedere ziel, betoogde hij, moet worden gered en dat wel iedere ziel afzonderlijk, op zich zelve, individueel, door haar te brengen in gemeenschap met God.... Het Christendom.... moest daartoe zoo absoluut mogelijk worden beleden en beleefd, zonder eenige de minste afwijking ter rechter- of ter linkerhand. Op drie hoofdpunten vestigde hij daarbij de aandacht: op den rijkdom der Christelijke armoede, op de Godheid van Christus, op het alvermogen van Gods vrije genade, die in ons werkt beide het willen en het volbrengen naar Zijn welbehagen.”

Kunnen wij als geloovige Protestanten deze waarheden niet woord voor woord onderschrijven?

Natuurlijk geloofde en predikte de Roomsche abt méér dan dat. Maar door deze waarheden op den voorgrond te stellen haalde hij zich 't ongenoegen der Jezuïeten op den hals, die hem van ketterij beschuldigden, en staat hij dicht bij ons dan bij de fanatieke Roomschen van zijn tijd en den onzen.

Een mooie uitspraak van hem is ons bewaard gebleven: „De ware ootmoed bestaat minder daarin, dat men zich onvermogen acht, groote dingen te volbrengen, dan wel daarin, dat men zich zondaar weet, en beseft, dat men onmachtig is, het goede te volbrengen zonder hulp van God.”

Eindelijk — in 1636 — wordt de innige wensch en bede der gezusters Arnauld — Angélique en Agnes — vervuld, en mogen zij gedurende 27 jaren afwisselend de hoogste plaats in 't klooster innemen.

Mooi teekent Johanna Naber het verschil en de eenheid tusschen de beide begaafde zusters.

„Angélique was een vurige, krachtige natuur, die zich wist te doen eerbiedigen zoowel als te doen liefhebben, wier overwicht zich onwederstaanbaar gelden deed, zoowel waar zij bestrafte, als waar zij met de uiterste zachtmoedigheid oprichtte wie gebroken en verootmoedigd was.

Agnes daarentegen onderscheidde door een zich immer gelijk blijvende zachtheid, door een milden ernst, die vertrouwen inboezemden; zij stichtte zoowel door haar spreken als door haar zwijgen.

Angélique vergeleek men, in de latere dagen der vervolging vooral, met een vlam, die door den stormwind aangewakkerd, al hooger en hooger oplaait, — Agnes met een onder een dunne aschlaag voortmeulenden, koesterenden vuurgloed.

Angélique had een open oog voor de praktische zijde der dingen; haar scherp verstand gaf haar een ruimen blik op personen en toestanden; de strijd, de worsteling trok haar aan. Agnes integendeel bezat een groote voorliefde voor het schouwend leven.

Angélique met haar jagend verlangen naar volmaaktheid en met uren van neerslachtigheid, omdat zij zich van die volmaaktheid nog zoo ver verwijderd achtte, gevoelde zich zoo rustig gestemd in den omgang met Agnes; en deze wederom zocht haren steun in den sterkeren geest harer oudere zuster; in alle ding liefst de tweede, liet zij zich, ook als abdis, geheel door deze leiden.”

En samen volgden zij de voortreffelijke leiding van den vromen en kundigen abt van Saint-Cyran.

Het edele drietal smaakte nog de groote vreugde, dat de begaafde zoon van Angélique's getrouwde zuster, Catherina, een jonge man, die, hoewel godvruchtig opgevoed door zijn moeder en den abt van Saint-Cyran, toch de wereld, die hem toelachte, verkoos te dienen, — plotseling die wereld den rug toekeerde en God in zelfverzaking en armoede wilde volgen.

Het was 't bezoek van den abt aan een stervende, dat op den jongen en schitterend-begaafden advocaat zóó diepen indruk maakte, dat hij al zijn schatten prijs gaf om alleen met zijn God te leven.

De abt van Saint-Cyran verblijdde zich en — vreesde. De Fransche machthebbers zouden woedend zijn over dit „verlies,” en 't aan hem, den leermeester, wijten, en zich op hem wreken.

„Ik zie wel,” schrijft hij aan zijn leerling, „waar God mij heen leidt, door uwe leiding in mijne handen te stellen; maar hoe dit zij, wij moeten Hem volgen tot in de gevangenis en tot in den dood.”

De abt had juist gezien.

Toen Antoine le Maître — zoo heette de jeugdige bekeerling — een kleine woning betrok tegen den muur van Port-Royal gebouwd, — toen andere bekeerlingen zich bij hem voegden, die weldra den naam *Solitaires* verwierven — toen een hunner den grondslag legde tot de later zoo beroemd geworden *Scholen van Port-Royal* — en al deze gemeenschappen en stichtingen doortrokken waren van de „kettische” beginselen van den abt van Saint-Cyran, — toen verhief zich tegen hem de almachtige eerste minister van Lodewijk XIII: Richelieu, en liet hem „zonder eenigen vorm van proces, bij een dier *lettres de cachet*, koninklijke bevelschriften waartegen geen beroep bestond,” gevangelijk wegvoeren.

Richelieu verdedigde dezen geweldmaatregel met de volgende woorden: „Indien men Luther en Calvijn in hechtenis had genomen, zoodra zij begonnen waren te polemiseeren, zou men den Staat heel wat troebelen hebben bespaard.”

Maar evenals Paulus in de gevangenis te Rome, bleef ook de abt van Saint-Cyran in de gevangenis te Vincennes dóórprediken. Zijn merkwaardigste bekeerling was Antoine Arnauld, Angélique's jongste en zeer begaafde broeder, die na zijn promotie tot doctor in de theologie met groote beslistheid tot den kring der Port-Royalisten toetrad. „*Le grand Arnauld*,” noemde men hem daar. „*Le petit frère*,” blijft Angélique, die hem zeer liefhad, hem noemen.

„Zoo groeide en wies Port-Royal en nam toe zoowel in ledental als in innerlijke kracht.”

En als de booze vijand van Port-Royal, Richelieu, sterft, wordt de abt van Saint-Cyran uit de gevangenis ontslagen en komt, tot groote blijdschap van alle Port-Royalisten na vijfjarige afwezigheid het klooster weer bezoeken.

Met alle nonnen, met alle *solitaires* houdt hij geestelijke gesprekken, hen vermanende in leer en leven hun Zaligmaker trouw te blijven.

„De vrienden van monsieur de Saint-Cyran beschouwden die gesprekken.... later als zijn geestelijk testament.... Want de gevangenschap had zijn krachten ondermijnd en na enkele maanden stierf hij.”

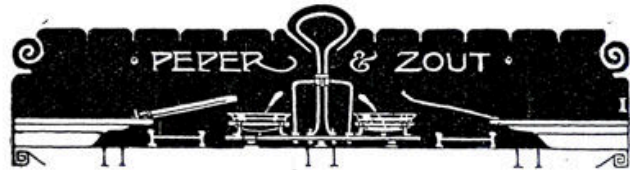
Toen men *Mère Angélique* de doodsstijding bracht, antwoordde zij alleen: „*Dominus in coelo*.” De Heere is in den hemel.

H. S. S. K.

MEI

Mei, vroolijke, vriend'lijke Mei,
O, was ik toch óók zooals jij!
Met je lief, blozend, blij gelaat
Breng je verkwikking, waar je gaat!
Mei, met je zonnig, zacht gezicht,
Waar jij komt, daar wordt het àl licht.
Voor elk heb je een eigen groet;
Mij gaf je nieuwen levensmoed.
'k Wil óók graag geven zooals jij;
Wees mijn goed voorbeeld, leer het mij!

A. van Haghe

Olympiade

D' Olympiade krijgt geen geld
van de regeering toegeteld;
't sportminnend hart van Nederland
helpt d' Olympiade uit den brand:
vrijwillig brengt men gelden saam
om sport en vreugd en goeden naam. —
D' Olympiade komt er wis,
maar — met de Zondagsrust is 't mis!

H. W. A.

Opvoeding

Uw kind zij niet *te veel* vergund
maar toch geef toe, waarin ge *kunt*:
wie al te strak de koorde spant,
houdt slechts de stukken in zijn hand.

H. W. A.

Droomen, die tot Waarheid worden

Na het lezen van een meer dan 50 jaar ouden jaargang van een technisch blad, schreef iemand aan de redactie daarvan: „Welk een wereld van droomen hebt gij sindsdien begraven!” En hij had gelijk met zijn allegorische ontboezeming.

Hoeveel toekomstbeelden zijn er niet ontworpen, die nooit tot uitvoering kwamen; hoeveel ideeën zijn er niet geopperd, die geen schijn van levensvatbaarheid bleken te bezitten; hoeveel droomen zijn er niet gedroomd, die reeds lang vergeten zijn, en die ons bij het naslaan van oude tijdschriften belachelijk voorkomen.

Zoo gaat het bij den mensch, die zijn heil zoekt in vindingen van het genie, die rusteloos streeft naar nieuwe toestanden, die hem ook het geluk niet kunnen geven.

Maar toch kunnen we zeggen, dat er ook droomen zijn, die voor lange jaren gedroomd zijn en die nu tot waarheid beginnen te worden of reeds zijn geworden. In onzen tijd zijn er denkende geesten, bedeed met gaven, die hen in staat stellen vroeger ongedachte mogelijkheden te verwezenlijken.

Past ons dus eenerzijds een groote mate van voorzichtigheid bij de beoordeeling van alles, wat nieuw is en schoon klinkt, anderzijds dienen we toch ook niet ongelooovig de schouders op te halen voor wat ons vreemd schijnt, omdat we het niet begrijpen kunnen. Radio-wezen, het moderne verkeer te land, ter zee, zoowel als in de lucht, de uitgebreide toepassing van electriciteit voor verlichting, kracht, verwarming, telefonie en nog zooveel meer, zijn er de sprekende bewijzen van, dat, wat eerst onmogelijk scheen, mogelijk is geworden.

Zoo ook getuigt het van weinig historisch inzicht in den ontwikkelingsgang der techniek, om bij het hooren van televisie of ver-zien, hetzij per draad, hetzij draadloos, medelijdend te glimlachen om de onnoozelheid van den verteller, die aan zoo iets geloof kan slaan.

Wanneer we een fotografie maken van een persoon

DE NONNEN VAN PORT-ROYAL

DOOR JOHANNA W. A. NABER.

IV

Na den zwaren slag van het verlies van haar geestelijken vader en leidsman, wordt Angélique Arnauld, in plaats van haar zuster Agnes (die aftrad) door de nonnen zelve tot abdis gekozen.

Hoe geheel anders aanvaardt de vrome vrouw nu haar ambt! Vroeger had het onwettige van haar verheffing haar altijd benauwd, gedrukt, verlamd.

Nu was alles anders!

Met nieuwe fierheid en nieuwe bezieling hervatte zij haar arbeid, voorgangster en leidster der zusters te zijn.

En toch bleef zij ook nu haar aller nederige dienaar.

Zelf naaide ze mede aan de kleeren der zusters. Bij bar winterweer maakte ze vaak zelf het vuur aan, om de zusters, die 's morgens vroeg van de nachtwake in de kerk wederkeerden, mee op te wachten. Was een zuster ziek, *mère Angélique* vreesde geen besmetting, verpleegde de zieken zelf, maakte extra gerechten voor haar.

En tevens handhaafde ze met groote kracht de „ketersche” leer en levensregelen van den abt de Saint-Cyran.

Port-Royal beleefde jaren van bloei en roem. 't Stond steeds meer in 't centrum van den Roomschen Réveil. „Het aantal *solitaires* in het verlaten gebouw in de vallei wies met den dag. Deze allen, en onder hen vond men jonge geestelijken, geleerden, vermogende kooplieden, edellieden en artsen, wilden hier de wereld verzen om geheel Gode te leven, en bij vasten en bidden Port-Royal tot een nieuwe Thebais te maken.”

Hun arbeid was: studie, armenzorg, onderwijs.

In 't klooster te Parijs verschenen af en toe allerlei vrouwen uit de hoogste kringen, ontrust door haar wereldsch leven, zoekend rust en zelfinkeer. Met groote tact en wijsheid wist de kundige *mère Angélique* deze wispelturige, verwende vrouwen uit de hofwereld te leiden.

Onder de vaste gasten van het klooster — die een kleine woning aan den buitenmuur lieten bouwen, die door een binnendeur in verbinding stond met de kloostergebouwen — was o. a. de bekende *Markiezin de Sablé*. Haar salon in 't huisje aan den muur werd een hotel de Rambouillet in 't klein. Tal van merkwaardige menschen kwamen haar bezoeken om te spreken over de onderwerpen van den dag. Van de *Markiezin de Sablé* was ook afkomstig het denkbeeld... om een veel omvattende gedachte uit te drukken in korten, kernachtigen vorm. Blaise Pascal en de hertog De la Rochefoucauld waren daarbij trouwe medewerkers en onderscheidene der *Pensées* van den een en der *Maximes* van den ander zijn ten behoeve der samenkomsten in het salon der *Markiezin* opgesteld.

Drukke, gezegende jaren braken voor Angélique aan, toen zij met hare nonnen uit Parijs terug mocht keeren naar het *Port-Royal* in de vallei, en de oude gebouwen en omliggende gronden met groote liefde en kunde verbeterde.

En groot was haar invloed op nonnen en gasten en pensionnaires.

„Als pensionnaire te zijn opgevoed te Port-Royal, was in die dagen, toen men nog van geen examens of diploma's voor vrouwen wist, een algemeen erkend brevet van buitengewone voortreffelijkheid.”¹⁾

Een treffend voorbeeld van Angélique's invloed, groote menschenkennis en meesterlijke leiding, geeft ons de geschiedenis van de zuster van den beroemden Pascal, Jacqueline geheeten, die zelf eerst in Port-Royal kwam en door Angélique's voorbeeld en leiding de geestelijke

¹⁾ ... l'épouse à Port-Royal instruite
Dans toutes les vertus.... *Boileau, Satires.*
... de echtgenoot te Port-Royal onderwezen
In alle deugden....

leidsvrouw haars broeders is geworden, die zich later bij haar voegde. Men leze het mooie hoofdstuk (VIII) over *Jacqueline Pascal*.

„*Jacqueline Pascal* was slechts één der velen, die uit het klooster haar verwanten wist te bezielen met den geest van Port-Royal.” Door bezoeken, door brieven, door uitgaven van geschriften, door opvoeding en onderwijs ging de vrome geest van Port-Royal als een bron van zegeningen heel Frankrijk door. En stuitte telkens meer op den tegenstand der Jezuiten, wien het dan ook gelukt is, ten slotte Port-Royal ten val te brengen.

Hart-verheffend is Angélique's houding tegenover de toenemende dreiging der vervolgingen. Zacht en beslist weerlegt zij de beschuldigingen. Waardig en blijmoedig draagt zij de maatregelen, die tegen haar en haar nonnen genomen worden.

En met dien geloofsmoed wist zij haar geheelen kring van getrouwen te bezielen.

Hoe mooi schrijft *Jacqueline Pascal*: „Wat vreezen wij toch eigenlijk? De verbanning en de verspreiding onzer geestelijke zusters, het in beslag nemen onzer tijdelijke goederen, de gevangenis, den dood zelfs, zoo gij wilt? Maar is dat alles niet juist onze roem? En zou dat alles niet juist onze vreugde moeten zijn? Een van beide, laten wij het Evangelie afzweren of laten wij het hoog houden. Maar laten wij ons in het laatste geval ook gelukkig rekenen, indien wij er voor moesten lijden... *Monsieur de Saint-Cyran* heeft ons immers wel honderd maal geleerd, dat de minste geloofswaarheid even trouw moet worden beleden als Jezus Christus Zelf...”

Storm na storm brak nu tegen het klooster los.

Angélique was nu een oude vrouw van 70 jaren, moede van veel arbeid en strijd. Hoe zouden wij haar een rustigen, kalmen levensavond gegund hebben.

Eerst werd de directeur, de geestelijke leidsman van 't klooster, ontslagen. Toen moesten „binnen drie dagen” alle *pensionnaires*, die in 't klooster werden opgevoed, vertrekken. Bijna onmiddellijk daarop moesten alle *postulantes* en *novicen* weggezonden worden met verbod ooit weer nieuwe op te nemen.

„Van dat oogenblik af,” schrijft een der nonnen, „werd ons huis een huis der tranen.” Afscheid na afscheid vond plaats. De liefdebanden werden verbroken. Trouwe arbeid, met de teerste toewijding volbracht, moest plotseling worden opgegeven.

Aan den *Markies van Lévis*, in wien Port-Royal juist om dezen tijd een warm vriend had gevonden, schreef Angélique in die dagen: „De goede God heeft ons van alles beroofd, van biechtvaders, van zusters en van kinderen. De smart is hier binnen; maar in den vrede des harten en in een algeheele overgave aan den Goddelijken wil.” In het slot van haar schrijven vermaande zij ook nog, als voorzag zij den stroom van protesten en klachten, die weldra van Port-Royal zoude uitgaan en als wilde zij bij voorbaat daartegen waarschuwen en protesteeren: „Spreek zoo min mogelijk over ons. Verhaal niets van hetgeen hier voorvalt. Als gij niet kunt verhinderen, dat men er u over onderhoudt, luister dan alleen en zeg zeer weinig. Herinner u die uitnemende opmerking van wijlen den abt van Saint-Cyran, dat het geheele Evangelie en zelfs de Passie van onzen Heiland zijn geschreven met groote eenvoudigheid en zonder eenige overdrijving. Bij ons echter mengt zich overal de hoogmoed, de ijdelheid en de zelfzucht onder. Het beste in tijden van vervolging is de nederigheid, en de nederigheid wordt het best bewaard door stilzwijgendheid.”

Angélique werd zeer ziek en ging sterven.

Onder dit alles door ging de geestelijke vervolging van het klooster altijd verder. Zelfs werden verschillende uitgangen van 't gebouw dichtgemetseld! Binnen weinige weken werd de stichting van zes-en-zestig zusters beroofd.

In dagen van zoo groote droefheid en zorg lag Angélique op haar sterfbed biddend te wachten op het einde. Van allen nam zij afscheid, allen gaf zij haar zegen. Daarna verviel zij in een toestand van verdooving, die een der

nonnen aan de in bange afwachting levende zusters te *Port-Royal des Champs* deed schrijven: „Onze dierbare kranke, die dien naam eigenlijk niet meer mag dragen — zoo na is zij tot een volmaakte gezondheid gekomen — is op het oogenblik in een staat van uiterste verdooving, geheel sprakeloos, buiten kennis en zonder merkbaren polsslagen. Deze toestand is geen leven meer, maar de sluimering der maagden uit het Evangelie, die wachten op het geroep, dat de komst des Bruidegoms zou aankondigen.” Uit die sluimering ontsliep Angélique Arnauld in den slaap der rechtvaardigen, den 6^{en} Augustus 1661.

H. S. S. K.

HET JAAR VAN HUGO DE GROOT

Niet het jaar der geboorte van den grooten Nederlander zelf — zooals we in dit jaar herdenken den 300^{en} sterfdag van Prins Maurits of den 300^{en} geboortedag van Jan de Witt — maar de 300ste geboortedag van zijn standaardwerk „De jure belli ac pacis,” te Parijs in 1625, vormt het middelpunt van de vereering, welke een erkentelijk en bewonderend nageslacht Hugo Grotius thans brengt. De nog tot 27 Juni geopend zijnde tentoonstelling te 's-Gravenhage (Javastraat 26) is daarvan de wel treffelijk geslaagde uiting. Of onze tijd de grootheid van den man, die de raadsman van Hendrik IV en Lodewijk XIII was, ten volle begrijpt? Och, wij weten natuurlijk nog wel van school: de boekenkist van Loevestein, zooals we den toren van Jan van Schaffelaar nog kennen. Maar dan verder....?

Ja, die boekenkist wijst ons toch eigenlijk wel den weg, want wie zoo'n kist vol geleerdheid in zijn gevangenis kreeg, moest toch wel zeer-geleerd zijn! Nu, dat was Hugo; kijk maar eens naar die kasten vol boeken op de tentoonstelling; een er van is alleen vol met de 80 edities en vertalingen van het hier bovengenoemde, jubileerende boek: „Over het recht van oorlog en van vrede.” En daar staat een kast met de ruim 110 edities van „De waarheid der Christelijke religie.” Dus nu weten we al: Hugo de Groot was een groot Staatsman en een groot godgeleerde; in „De Gids” vergelijkt Prof. v. Vollehoven „De jure belli” met Bavincks Geref. Dogmatiek: zóó sober, hecht, vertrouwenwekkend. Maar De Groot was ook wijsgeer; in een lezing over „Hugo de Groot en Kant” heeft Mr. Scholten dat overvloedig aangetoond. En dan was hij: rechtsgeleerde; het volkenrecht van onze dagen, zooals het zich o.a. in den Volkenbond openbaart, is niet anders dan de uitwerking van Grotius' beginselen; zelf schreef hij, (10 Mei 1631,) dat hij, zooveel in hem was, met zijn boek wilde tegengaan „die onwaardige bandeloosheid in het ondernemen en voeren van oorlogen, die gansch Europa tot rampspoed werd.”

Maar, zoo dichte G. S. van Krieken in 1844:

„Wat baat geleerdheid, roem en eer
„Wanneer de dood ons wenkt?
„Indien 't geloof aan Gods genâ
„Geen troost aan 't harte schenkt?”

Op die vraag heeft Hugo de Groot, in leven en in sterven, een goed antwoord gegeven. Ook daaraan herinnert u de tentoonstelling. Er hangt het portret van den Lutherschen geestelijke, die hem aan zijn sterfbed bezocht, toen hij, op reis naar Zweden, te Rostock (in Duitschland) door een zware krankheid overvallen was. De predikant las hem de gelijkenis van den Farizeër en den tollenaar voor, en toen hij de tollenaarsbede las, fluisterde Hugo: „Die tollenaar ben ik.” En even later,

met hortende stem: „Op Christus' kruis alleen is al mijn hoop gegrond.” Zóó is deze groote gestorven. En hoe heeft hij geleefd, ook dan, als het levenspad door donkere valleien liep? Zie, daar ligt in een vitrine zijn eerste brief uit Loevestein aan Maria Reigersberg, zijn „alderliefste” vrouw. (21 Sept. 1618.) Daarin zegt hij o.a.: „Godt Almachtigh, die ons tot noch toe soo genadelijk bijgestaen heeft, sal ons niet nalaeten te helpen ende te vertroosten. Betrouwt hem ende bidt hem: ende doet mijne groetenisse aen alle de vrienden.”

En nu moet ge de drie zalen van de Grotius-tentoonstelling maar eens doorwandelen; gij vindt dan de familie-, de vrienden- en de boekenkamer. Dat wil zeggen, dat in één kamer rondom zijn opgehangen eenige portretten van Hugo de Groot (er zijn er ± 20 verschillende) en van zijn familie; men is zoo gelukkig geweest, tot aan den bet-overgrootvader van Hugo te kunnen teruggaan; er is een jeugdportret van 1599, en daarbij moet ge eens bedenken, dat Hugo in 1595 — toen was hij dus 12 jaar! — al een gedicht heeft gemaakt: een ode aan Frederik Hendrik in het Grieksch! (Zelfs zijn later zijn op 8-jarigen leeftijd geschreven Latijnsche gedichten gedrukt.) Van 1595 tot Loevestein hebben Grotius' boeken en geschriften 64 uitgaven beleefd; van Loevestein tot zijn sterven 125; daarna nog 343 tot heden; samen dus 530 edities! Daarmee hebben zich 250 uitgevers in allerlei landen beziggehouden; ons land telt bijna 300 uitgaven.

Maar we moeten weer naar de portretten terug. Gij ziet vrouw, drie zoons en dochter van Grotius, die met

80 verschillende uitgaven en vertalingen van Hugo de Groot's beroemd boek „De jure belli.”

DE NONNEN VAN PORT-ROYAL

DOOR JOHANNA W. A. NABER.

(Slot)

Zwaar was de slag, die het bedreigde klooster trof, toen juist in dagen, dat de zusters meer dan ooit Angélique's leiding en steun noodig hadden, ook deze lieve, trouwe, wijze moeder van 't huis werd weggenomen.

Als een kudde schapen, beroofd van herders, bleven de arme zusters in 't oude klooster achter. De overige Port-Royalisten konden vluchten en elders in veiligheid voortarbeiden. De zusters moesten aan 't klooster trouw blijven.

„Onze bange nood,” schrijft een van haar, „onze bange nood doet ons hen gelukkig prijzen, die kunnen handelen naar den raad des Heeren: *Als zij u in de eene stad vervolgen, vlucht in de andere.* Dat kunnen wij niet doen.”

Weemoedig als 't einde van *Port-Royal* is het einde van Johanna Naber's boek.

En treffend is, bij de toenemende moeilijkheden, die het klooster als omsingelden en zijn levenskracht al meer ondermijnden, — te lezen van den geloofsmoed der nonnen, die, hoe donker de nacht ook werd, op Gods beloften bleven vertrouwen, en de haar heilige beginselen niet wilden verloochenen.

Lodewijk XIV en de Aartsbisschop volhardden jaar in jaar uit in hun vreeselijk besluit om de nonnen van *Port-Royal des Champs* rustig te laten uitsterven en zoo het klooster zonder een daad van openlijk geweld ten onder te brengen.... Toen haar aantal was gedaald op vijftig, herinnerden zij den aartsbisschop van Parijs nog eens aan diens vroegere belofte, dat het verbod van opneming van *novicen* slechts tot zoo lang van kracht zoude zijn en smeekten zij hem dus om opheffing van dat verbod. Zij baden en klaagden echter zonder gehoor te vinden. Wat kon den nonnen van Port-Royal nu nog anders overblijven om te doen dan trouwe houden en zich voorbereiden om te sterven?

De verdere geschiedenis der abdij spreekt dan ook nog slechts van lijden en dood; en bij ieder nieuw gedolven graf verdiepten de zusters zich in herinneringen aan de tijden, die thans onherroepelijk voorbij waren en was het haar te moede, alsof weder werd verbroken een band, die haar nog had verbonden aan de groote voorgangsters.

In sombere tonen teekent Johanna Naber den gedurigen achteruitgang van 't klooster zelf.

„Het werd nu heel eenzaam in en om het klooster. De enge vallei, eens zoo bevolkt en zoo vruchtbaar, het tooneel van rusteloze werkzaamheid, de standplaats van bloeiende scholen, het middelpunt eener vereeniging, die de aanzienlijkste en beroemdste mannen van Frankrijk onder haar leden of vrienden telde, de gastrijke wijkplaats voor al wie korter of langer tijd zich geheel wilde wijden aan hoogere dingen.... verkeerde in een toestand van sombere verlatenheid. De door de *solitaires* met zooveel toewijding opgetrokken gebouwen, terrassen en waterwerken werden niet meer onderhouden, geraakten.... in verval, vielen in puin. Hun akkers en tuinen lagen braak en verwaarloosd. Het landvolk werd door vrees en bedreiging verre gehouden van de abdij, waarnaar het zoo vele jaren met dankbare vereering had opgezien en welker bewoonders het thans hoorde afschilderen als kettters, wier toespraak gevaarlijk kon worden. Jaar op jaar werd die verlatenheid grooter en voelbaarder.”

En wie 't voor de arme zusters van Port-Royal dorst op te nemen, wie haar geldelijken steun dorst zenden, werd door een onverbidde *lettre de cachet* zonder eenigen vorm van proces tot strenge opsluiting in de Bastille veroordeeld.

„Niet alleen het aantal der vrienden van Port-Royal, dat der zusters eveneens nam langzaam maar zeker af.

Sterfdagen en lijkmissen waren thans de feiten, waarnaar men het eentonig verloop der tijden afmat, en bij iedere nieuwe drie-jaarlijksche verkiezing eener abdis wees het altijd weder kleiner aantal uitgebrachte stemmen aan, hoeveel men het einde wederom nader was gekomen.”

En de wreede vijand bleef, onvermurwbaar, wachten op den volkomen ondergang van 't klooster.

Koning Lodewijk XIV „was thans ook tot hoogen leeftijd gekomen, en daarbij, wantrouwend en ergdenkend als hij was,¹⁾ naijverig dan nog als ooit te voren op iedere zelfs maar vermeende aanranding zijner soevereiniteit. In zijn vlagen van berouw over de zedeloosheid en wreedheid, waarmee hij de latere jaren zijner regeering had bevlekt, gaf hij zich willens en lijdelijk over aan de Jezuïeten-paters, zijn biechtvaders, die nimmer verzuimden zijn wrok gaande te houden tegen het klooster, dat als een stil verwijt was tegen de losheid van zeden en de daarmee gepaard gaande valsche devotie aan het hof.”

En nog erger werd de vijandschap, toen de Jezuïeten bang werden, dat de koning wel eens eerder zou kunnen sterven dan de laatste nonnen van Port-Royal! Wie weet hoe haar kansen als te elfder ure nog keeren konden. En als de nu bijna geheel gedooft geest van Port-Royal dan nog weer eens opleefde....

Geen middel was den Jezuïeten te bar om hun doel te bereiken.

En toen werd op 's konings aandringen bij pauselijke bul het geheele Port-Royal des Champs opgeheven, en de oude zusters weggevoerd, ieder afzonderlijk, naar andere kloosters.

Slechts drie uur werd haar tijd gegund in te pakken en te vertrekken. De laatste troost van samen te blijven op de geliefde plaats en daar te sterven en begraven te worden, door een meedoogenlooze *lettre de cachet* eensklaps weggenomen!

Op een goeden — eigenlijk een „kwaden” — dag verscheen de *lieutenant de police*, d'Argenson, met twaalf leege koetsen en gewapend krijgsvolk voor de kloosterpoort, die in „naam des konings” geopend moest worden.

De twee-en-twintig overgebleven nonnen werden bijeengeroepen — wie te oud en te zwak was, werd op haar bed binnengebracht. En toen hoorden zij haar vonnis: Over drie uur moesten ze kant en klaar in de koets zitten, om, ieder afzonderlijk, naar een voor haar bestemd klooster gevankelijk te worden weggevoerd.

„Op het oogenblik van scheiden omarmden de zusters elkander nog eenmaal.... Geen klacht werd gehoord, geen traan gezien.... Zoo werden de laatste zusters van *Port-Royal des Champs* wijd en zijd naar verschillende kloosters gevoerd, om daar.... in gevangenschap te sterven.... Het was juist honderd jaar geleden dat *la mère Angélique* in 1609, met de wederinvoering van de gemeenschap van goederen de hervorming van Port-Royal was begonnen.”

Maar nog was de haat van Lodewijk XIV, de wraakzucht der Jezuïeten niet voldaan.

Want het verlaten *Port-Royal* herinnerde er den koning nog altijd aan „hoe men op zoo korten afstand van Versailles zijn koninklijk woord had durven trotseeren. En in alle stilte begonnen vrienden en vereerders van Port-Royal als in plechtige bedevaart op te gaan naar de plaats, waaraan zoo vele heilige herinneringen waren verbonden, en waar was de laatste rustplaats van zoo velen, wier namen zij niet dan met de diepste vereering op de lippen namen.”

Dat verdroot den koning.

En toen liet hij „de muren der abdij omver rukken en de kerk sloopen.” Bleken mokers te zwak voor 't vernielingswerk, dan moest buskruit de steenen doen springen, tot er niets meer over was.

Maar, al waren klooster en kerk verdwenen, de graven der Port-Royalisten waren er nog. Graven ook van vrienden van Port-Royal, die in de wereld geleefd hadden,

¹⁾ Vaste kenmerken van tyrannieke naturen.

